

Co-funded by
the European Union

Manipulativna tehnologija in možnosti pravnega varstva

Jean Monnet Module FURBUS

doc. dr. Petra Weingerl, DPhil, MJur (Oxford)

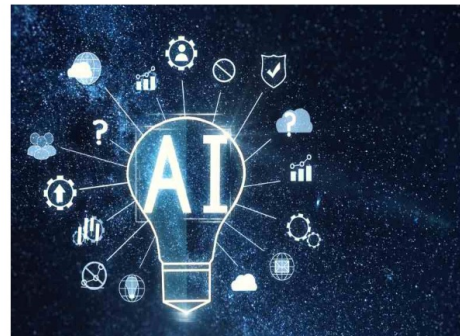

Zaupanja vredna AI?

<https://www.youtube.com/watch?v=IJUW0iZzAaQ>

EU consumers hesitant to adopt AI products and technologies

By **Nicholas Nhede** - Sep 16, 2021

Consumers in Europe are hesitant to adopt artificial intelligence (AI)-based products and technologies. That, according to Ursula Pachi, deputy director-general, European consumers organisation BEUC is due to data security issues and other safety measures that are associated with the technology.

A study conducted by BEUC found that the majority of consumers believe companies use artificial intelligence to manipulate their decisions, with more than two-thirds of the consumers surveyed saying they prefer having the right to say 'no' to automated decision-making.

Kaj je manipulativna tehnologija? (1)

- Kaj je (AI) manipulacija?
- Kako se AI manipulacija razlikuje od vsakodnevne manipulacije?
- Zakaj AI manipulacija ni zaželena?

Kaj je manipulativna tehnologija? (2)

- Kaj je (AI) manipulacija?
- Razmejitev med sprejemljivim prepričevanjem in nesprejemljivo manipulacijo?
- Filozof dr. Michael Klenk: 'Manipulacija je vrsta vpliva. Ločiti ga je treba od racionalnega prepričevanja in prisile. Pade vmes. Prisila popolnoma odvzame svobodo izbire, manipulacija jo nekoliko zniža.'
- Dr. Tjerk Timan: 'Manipulirajoča stranka ve nekaj, česar druga ne, in to izkorišča... To je povezano s podzavestjo. Manipulacija pomeni vplivanje na osebe na način, da naredijo nekaj, s čimer se dejansko ne strinjajo.'
 - Informacijska asimetrija
 - Vpliv na avtonomijo volje strank

Kaj je manipulativna tehnologija? (3)

■ Kako se AI manipulacija razlikuje od vsakodnevne manipulacije?

- Moralna in etična vprašanja o dopustnosti manipulacije: načeloma ni razlike
- Razlika: učinkovitost manipulacije
- S pomočjo „big data“ lahko AI vpliva na posameznikovo vedenje na zelo ciljno usmerjen način (*targeting*). Poleg tega je na spletu mogoče doseči veliko večjo publiko kot z reklamnim panojem ob avtocesti.
- Manipulacija ne zadeva več le lastnosti, ki so na splošno prisotne v populaciji, temveč lastnosti, ki so značilne za vsak mikrosegment potrošnikov ali celo za vsakega potrošnika posebej.
- *Targeting* – namerno ali nenamerno.
- Npr. klik na spletni oglas, soglasje glede obdelave osebnih podatkov, nakup izdelka, naročnina na storitev, deaktivacija uporabniškega računa itd.

■ Zakaj AI manipulacija ni zaželena?

- Vpliv na avtonomijo volje posameznika
- Manjša možnost izbire
- Klenk: 'One of the main reasons we use AI is to make design more user friendly. However, there is a certain tension between user-friendliness and manipulation. AI makes decisions very easy for you. It reduces complexity. But this robs you of your opportunity to think for yourself. It is in stark contrast with autonomy.'

Kaj je manipulativna tehnologija? (4)

- Manipulacija s potrošniki temelji na izkoriščanju njihovih kognitivnih ali čustvenih slabosti za usmerjanje njihovih odločitev v smer, ki ne ustreza njihovim začetnim in/ali utemeljenim preferencam.
- 2 vrsti negativnih posledic
 - a) zmanjšana možnost izbire
 - b) manipulacije izbire

Svet Evrope: deklaracija iz I. 2019

- Declaration by the Committee of Ministers on the manipulative capabilities of algorithmic processes

“Contemporary machine learning tools have the growing capacity not only to predict choices but also to influence emotions and thoughts and alter an anticipated course of action, sometimes subliminally. The dangers for democratic societies that emanate from the possibility to employ such capacity to manipulate and control **not only economic choices but also social and political behaviours**, have only recently become apparent. In this context, particular attention should be paid to the significant power that technological advancement confers to those – be they public entities or private actors – who may use such algorithmic tools without adequate democratic oversight or control.”

- Svet Evrope priporoča državam, da spodbudijo razpravo o:

“where to draw the line between forms of **permissible persuasion and unacceptable manipulation** [...] and take appropriate and proportionate measures to ensure that effective legal guarantees are in place against such forms of illegitimate interference.”

Problem: avtonomija volje strank

EP:

The convergence between data-driven AI and the global data-processing infrastructure raises risks for citizens as the power of AI can be harnessed for surveillance and manipulation. The combined powers of AI and big data can restrict users' options, influence their opinions and manipulate them into making choices that do not serve their best interests.

Problem: avtonomija volje strank

- možnost vplivanja na obnašanje potrošnikov, informacijska asimetrija...;
- podobno kot sicer problem v potrošniškem pravu;
- zato se predlaga tudi podobna rešitev v predlogu uredbe v 2021 (Akt o UI):

prepoved določenih praks + transparentnost

EU pristop k “zaupanja vredni UI”

- Evropski pravni okvir za umetno inteligenco za obravnavanje temeljnih pravic in varnostnih tveganj, značilnih za sisteme UI (predlog uredbe - Akta o UI) (april 2021);
- Predlog direktive o odgovornosti za UI – prilagoditev pravil o odgovornosti digitalni dobi in umetni inteligenci (september 2022);
- Predlog revidirane direktive o odgovornosti za proizvode (september 2022)

De lege ferenda

Predlog uredbe (Akt o UI)

- **Prepovedane prakse UI (naslov II):**
 - Prepovedi zajemajo prakse, ki imajo znaten potencial za manipulacijo oseb s **subliminalnimi tehnikami**, ki presegajo njihovo zavest, ali za **izkoriščanje šibkih točk posebnih ranljivih skupin, kot so otroci ali invalidi**, da bi materialno izkrivili njihovo vedenje na način, ki bi njim ali drugi osebi lahko povzročil psihično ali fizično škodo;
 - Predlog prepoveduje tudi družbeno točkovanje na podlagi umetne inteligence za splošne namene, ki jih izvajajo javni organi.

Predlog uredbe (Akt o UI)

- **Obveznosti glede preglednosti za nekatere umetnointeligence sisteme (naslov IV):**
 - Upoštevajo se posebna tveganja manipulacije, ki jih predstavljajo.
 - Obveznosti glede preglednosti bodo veljale za sisteme, ki
 - (i) imajo stik z ljudmi,
 - (ii) se uporabljajo za zaznavanje čustev ali določanje pripadnosti (družbenim) kategorijam na podlagi biometričnih podatkov ali
 - (iii) ustvarjajo ali manipulirajo z vsebino („globoki ponaredki“).
- Kadar so osebe v stiku s sistemom umetne inteligence ali se njihova čustva ali značilnosti prepoznajo z avtomatiziranimi sredstvi, jih je treba o tem obvestiti.
- Če se umetnointeligenci sistem uporablja za ustvarjanje ali manipulacijo slikovne, zvočne ali videovsebine, ki je v znatni meri podobna verodostojni vsebini, bi morala obstajati obveznost razkritja, da je vsebina ustvarjena z avtomatiziranimi sredstvi, ob upoštevanju izjem za zakonite namene (preprečevanje, odkrivanje in preiskovanje kaznivih dejanj, svoboda izražanja).
- To osebam omogoča, da sprejemajo informirane odločitve ali se umaknejo iz določene situacije.

Predlog revidirane Direktive o odg. za proizvode

- **Objektivna odgovornost** za škodo, ki jo povzroči proizvod z napako
- predlog potrjuje, da so UI sistemi in blago, podprto z UI, „proizvodi“ in zato spadajo na področje uporabe direktive o odgovornosti za proizvode;
 - odškodnina je torej na voljo, kadar UI z napako povzroči škodo, ne da bi oškodovanec moral dokazati krivdo proizvajalca, tako kot pri vseh drugih proizvodih;
- predlog jasno določa, da so lahko odgovorni ne le proizvajalci strojne opreme, ampak tudi ponudniki programske opreme in ponudniki digitalnih storitev, ki vplivajo na delovanje proizvoda (kot je navigacijska storitev v avtonomnem vozilu);
- predlog zagotavlja, da so lahko proizvajalci odgovorni za spremembe, izvedene na proizvodih, ki so jih že dali na trg, vključno s spremembami, ki jih povzročijo posodobitve programske opreme ali strojno učenje;
- zmanjšuje dokazno breme v zapletenih primerih, ki bi lahko vključevali nekatere primere, ki vključujejo UI sisteme, in kadar proizvodi ne izpolnjujejo varnostnih zahtev.

Predlog direktive o odg. za UI

- predlog direktive o **krivdni odgovornosti** za UI;
 - “Posebne značilnosti umetne inteligence, vključno s kompleksnostjo, samostojnostjo in nepreglednostjo (tako imenovani učinek „črne skrinjice“), lahko oškodovancem otežijo ali pretirano podražijo identifikacijo odgovorne osebe in utemeljevanje zahtev za uspešen odškodninski zahtev. Zlasti pri uveljavljanju odškodnine bi oškodovanci lahko imeli zelo visoke vnaprejšnje stroške in se soočali s precej daljšimi sodnimi postopki kot v zadevah, ki ne vključujejo umetne inteligence.”
- dokazno breme - zmanjšuje dokazno breme z uporabo razkritja in izpodbojnih domnev
- npr. domneva vzročne zveze v primeru krivde

Obstoječa EU zakonodaja

Tržno pravo:
nepoštene
poslovne prakse

Varstvo osebnih
podatkov

Drugo

Tržno pravo: Nepoštene poslovne prakse

- Direktiva 2005/29 o nepoštenih poslovnih praksah - DNPP (v SL implementirana z Zakonom o varstvu pred nepoštenimi poslovnimi praksami – ZVPNPP; sept. 2022 sprejet ZVPot-1, ki razveljavlja ZVPNPP, veljati začel januarja 2023)
- Ključen akt, ki naslavlja zavajajočo in nepošteno poslovno prakso
- Akt maksimalne harmonizacije
- Cilj: varstvo ekonomskih interesov potrošnikov pred manipulativno poslovno prakso
- Vplivanje vs. manipulacija?

- DNPP ureja tri različne standarde poštenosti:
 1. splošna klavzula v čl. 5 DNPP
 2. črna lista (Priloga I) – seznam prepovedanih praks v vseh okoliščinah
 3. posebne določbe v čl. 6-9 DNPP, ki varujejo pred zavajajočim ravnanjem in opustitvijo in agresivno poslovno prakso

DNPP in manipulativna tehnologija

■ Načeloma manipulativna tehnologija spada na področje DNPP

➤ Odnos trgovec – potrošnik

1. Ta direktiva se uporablja za nepoštene poslovne prakse podjetij v razmerju do potrošnikov, kakor je določeno v členu 5, pred, med in po poslovni transakciji v zvezi z nekim izdelkom.

➤ Poslovna praksa skladno s čl. 2(d) DNPP

(d) „poslovne prakse podjetji v razmerju do potrošnikov“ (v nadaljevanju tudi „poslovne prakse“) pomenijo vsako dejanje, opustitev, ravnanje, razlaga ali tržne komunikacije, vključno z oglaševanjem in trženjem, s strani trgovca, neposredno povezano s promocijo, prodajo ali dobavo izdelka potrošnikom;

Čl. 5 DNPP: splošna klavzula

Člen 5

Prepoved nepoštenih poslovnih praks

1. Nepoštene poslovne prakse so prepovedane.
2. Poslovna praksa je nepoštena, če:
 - (a) nasprotuje zahtevam poklicne skrbnosti
in
= standard povprečnega potrošnika
 - (b) v zvezi z izdelkom bistveno izkrivlja ali bi lahko izkrivljala ekonomsko obnašanje povprečnega potrošnika, ki ga izdelek doseže ali je nanj usmerjen, ali obnašanje povprečnega člana skupine, če je poslovna praksa usmerjena na določeno skupino potrošnikov.
3. Poslovne prakse, ki bi lahko povzročile bistveno izkrivljanje ekonomskega obnašanja samo ene od jasno določljivih skupin potrošnikov, ki so zaradi telesne ali duševne hibe, starosti ali lahkovernosti še posebej dovzetni za določeno poslovno prakso ali za izdelek, na katerega se slednja nanaša, na način, ki ga trgovec lahko razumno predvidi, se ocenijo z vidika povprečnega člana navedene skupine. To ne vpliva na običajno in zakonito oglaševalsko prakso, za katero so značilna pretiravanja ali trditve, ki naj se ne bi razumele dobesedno.

= ranljivi potrošniki

»bistveno izkrivljanje ekonomskega obnašanja potrošnikov«
je uporaba poslovne prakse v razmerju do potrošnikov z namenom bistveno omejiti potrošnikovo sposobnost sprejeti odločitev ob poznavanju vseh pomembnih dejstev (odločitev na podlagi prejetih informacij) in tako povzročiti, da potrošnik sprejme odločitev o poslu, ki je sicer ne bi sprejel;

(3. člen ZVPNPP & 46. člen ZVPot-1)

Čl. 8 DNPP: agresivne poslovne prakse

Člen 8

Agresivne poslovne prakse

Poslovna praksa se šteje za agresivno, če v konkretnem primeru ob upoštevanju vseh značilnosti in okoliščin z nadlegovanjem, prisilo, vključno z uporabo sile, ali **nedopustnim vplivanjem** bistveno **zmanjša ali bi utegnila bistveno zmanjšati svobodo izbire ali ravnanja povprečnega potrošnika** v zvezi z izdelkom ter s tem povzroči ali bi utegnila povzročiti, da sprejme odločitev o poslu, ki je drugače ne bi sprejel.

Nedopustno vplivanje?

Člen 2(j) NPDD

- (j) „nedopustno vplivanje“ pomeni izkoriščanje premoči v razmerju do potrošnika z namenom izvajati pritisk, tudi brez uporabe ali brez grožnje uporabe sile, in sicer na način, ki bistveno omejuje potrošnikovo sposobnost sprejeti odločitev ob poznavanju vseh pomembnih dejstev;

Člen 9

Uporaba nadlegovanja, prisile in nedopustnega vplivanja

Pri določanju, ali poslovna praksa uporablja nadlegovanje, prisilo, vključno z uporabo sile, ali nedopustno vplivanje, se upošteva:

- (a) čas, kraj, naravo ali vztrajnost;
- (b) uporabo grozečega ali žaljivega jezika ali ravnanja;
- (c) izkoriščanje določenega nesrečnega dogodka ali okoliščin s strani trgovca, ki zaradi svoje resnosti zmanjšujejo potrošnikovo sposobnost presoje, česar se trgovec zaveda, z namenom vplivati na potrošnikovo odločitev glede izdelka;
- (d) vsako težavno ali nesorazmerno nepogodbeno oviro, ki jo vsili trgovec za primere, ko želi potrošnik uveljavljati pogodbene pravice, vključno s pravico do razdora pogodbe, izbire drugega izdelka ali drugega trgovca;
- (e) vsako grožnjo s protipravnim ravnanjem.

Upravno in sodno varstvo po ZVPNPP

- **Upravni nadzor**
- čl. 12(2) ZVPNPP: prepoved uporabe nepoštenih poslovnih praks;
 - če inšpekcijski organ presodi, da bi lahko povzročila oškodovanje potrošnikov;
 - ne glede na obliko krivde podjetja.
- **Sodno varstvo**
- čl. 13 ZVPNPP: sklicevanje na premoženjskopravno varstvo v ZVPot – določbe razveljavljene z ZKolt
- čl. 51: kolektivna opustitvena tožba za varstvo kolektivnih pravic potrošnikov
 - tožbo lahko vloži le organizacija, ki je pravna oseba, ustanovljena za varovanje pravic in interesov potrošnikov;
 - tudi zbornica ali poslovno združenje, katerega član je podjetje, ki je tožena stranka
- **Prekrški – čl. 15 ZVPNPP:**
- globa od 3.000 do 40.000 EUR;
- globa od 300 do 2.000 EUR odgovorna oseba PO in s.p.
- NB! Omnibus direktiva 2019/2161, čl. 3(5): povrnitev škode + znižanje kupnine ali razdor pogodbe! (od 28. 5. 2022)

Pravno varstvo po ZVPot-1

55. člen

(zahtevki potrošnika)

- (1) Če podjetje uporabi nepošteno poslovno prakso in s tem povzroči oškodovanje potrošnika, lahko potrošnik zahteva **znižanje kupnine ali odstopi od pogodbe in zahteva vračilo plačanega zneska**.
- (2) Če podjetje uporabi nepošteno poslovno prakso in s tem povzroči oškodovanje potrošnika, ima potrošnik tudi pravico, da od podjetja zahteva **povrnitev škode po splošnih pravilih o odgovornosti za škodo**.
- (3) Pravno varstvo, ki ga ima potrošnik po tem oddelku, ne posega v pravno varstvo, ki je potrošniku na voljo na podlagi drugih predpisov.

Varstvo osebnih podatkov

- GDPR
- Uporaba: ko gre za obdelavo osebnih podatkov (čl. 2(1) GDPR)
- Posameznik ima pravico, da “zanj ne velja odločitev, ki temelji zgolj na avtomatizirani obdelavi” (čl. 22 GDPR, ang. *the right to contest an algorithmic decision*)
- Gre za obdelavo, če naslovniki poslovne prakse niso takoj določeni ali določljivi?
- Manj zapletena uporaba GDPR za algoritemsko manipulacijo, ko gre za oglaševanje prek emaila in na družbenih omrežjih...
- Čl. 5(1)(a) GDPR: „zakonitost, pravičnost in preglednost“

Why technology puts human rights at risk

PRESS RELEASE | Publication 11 May 2022

New EU strategy to protect and empower children in the online world

The Commission has adopted a new European strategy for a Better Internet for Kids (BIK+), to improve age-appropriate digital services and to ensure that every child is protected, empowered and respected online.

In the past ten years, digital technologies and the way children use them have changed dramatically. Most children use their smartphones daily and almost twice as much compared to ten years ago.

Pobuda EP o nevropravica

Resolucija Evropskega parlamenta z dne 3. maja 2022 o umetni inteligenci v digitalni dobi (2020/2266(INI))

EP...

... 247. poziva Komisijo, naj razmisli o pobudi o **nevropravica**, da bi človeške možgane zaščitili pred vmešavanjem, manipulacijo in nadzorom nevrotehnologije, ki temelji na umetni inteligenci; spodbuja Komisijo, naj se zavzema za agendo o nevropravica na ravni OZN, da bi v Splošno deklaracijo človekovih pravic vključili nevropravice, zlasti v zvezi s pravico do identitete, svobodne volje, duševne zasebnosti, enakega dostopa do napredka pri umetni krepitvi možganov in zaščite pred algoritemsko pristranskostjo;

CS194548

